

УДК 37.017.4

Ж. В. Петрочко, м. Київ

ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ ЯК УМОВА ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У статті схарактеризовано сутність та концептуальні засади технології виховної роботи з учнями щодо профілактики торгівлі людьми, визначено етапи розвитку соціальних ініціатив, висвітлено проектну діяльність щодо підтримки соціальних ініціатив як умови впровадження зазначеної технології.

Ключові слова: соціально-педагогічна технологія, соціальна ініціатива, протидія торгівлі людьми.

Українське суспільство на сучасному етапі свого розвитку стикається із загрозливою проблемою поширення явища торгівлі людьми. Як не прикро, але нині Україна є країною походження, транзиту та кінцевого пункту призначення для жертв торгівлі людьми. Однією із найбільших груп ризику торгівлі людьми є діти — особи з незрілими моральними позиціями та із сильним бажанням економічної незалежності, юні представники сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Подолання негативних наслідків явища торгівлі людьми для розвитку підростаючої особистості вимагає розроблення та впровадження інноваційних технологій, форм та методів виховної роботи з дітьми, що передбачають залучення до відповідної діяльності не лише педагогів чи інших фахівців соціальної сфери, а й ініціативних представників місцевих громад.

Вирішення питань протидії торгівлі людьми стало загальною ціллю спільної діяльності Всеукраїнської благодійної організації «Український фонд «Благополуччя дітей» і наукових співробітників Інституту проблем виховання НАПН України у період з 2009 по теперішній час під час реалізації двохфазового багатокомпонентного проекту «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад». Проект ініціювало Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації та відповідно до угоди про співробітництво з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Лише протягом першої фази (етапу експериментального апробування розроблених матеріалів (2009-2011 рр.) у проекті брали участь 6262 учні 7-11-х класів 46 шкіл, 302 педагоги та працівники соціальної сфери із Донецької, Івано-Франківської, Львівської областей та АР Крим.

Мета статті — охарактеризувати технологію виховної роботи з учнями щодо профілактики торгівлі людьми, розкрити її специфіку

та концептуальні засади і зокрема висвітлити діяльність щодо підтримки соціальних ініціатив з протидії торгівлі людьми.

Технологія виховної роботи з учнями щодо профілактики торгівлі людьми є соціально-педагогічною. Таку технологію можна визначити як оптимально підібраний комплекс соціальних і педагогічних засобів, методів, процедур, ресурсів й алгоритму їх застосування для ефективного вирішення актуальних соціально-педагогічних проблем за допомогою чітко визначених критеріїв такої ефективності [1, с. 58].

Особливість упровадження соціально-педагогічних технологій відбивається у цілісному баченні дитини в різних взаємодіях — від взаємодії у конкретній ситуації із представниками найближчого оточення у сім'ї, із педагогом, до взаємодій ресурсів, необхідних для розв'язання відповідних проблем. Правомірно вважати, що коли говорять про соціально-педагогічні технології, то мають на увазі педагогізацію соціального середовища, формування основ педагогічного мислення у різних суб'єктів соціуму, які беруть участь у роботі з дітьми; розвиток здатностей і вмінь приймати найефективніші (з позиції педагогічної доцільності) рішення стосовно дитини; оволодіння суб'єктами соціуму інноваційними соціальними технологіями, здатними привести в дію механізми розвитку соціальних ініціатив самих дітей і повноцінно використовувати можливості сім'ї, інших соціальних інститутів для забезпечення соціальної турботи щодо дотримання прав дітей, підвищення якості їхнього життя.

Основними функціями соціально-педагогічних технологій є: інтегративно-освітня, охоронно-профілактична, мобілізуюча. Відповідно, ключовими завданнями реалізації соціально-педагогічних технологій виховної роботи визначено: формування у дітей соціально значущих цінностей та життєвих умінь, навчання безпечної поведінки; сприяння набуттю позитивного соціального досвіду; допомога у прийнятті самостійних і відповідальних рішень щодо власної життєдіяльності; формування умінь конструктивної, командної взаємодії й активної життєвої позиції.

Виховна технологія профілактики торгівлі людьми охоплює: мету й завдання, принципи, програмно-змістове забезпечення, сукупність форм і методів роботи й соціально-педагогічні умови (методичний супровід, підготовка педагогів, підтримка соціальних ініціатив учнів, їхніх батьків, інших представників громади).

Інноваційність технології полягає у новому підході до організації виховної роботи з учнями, у тому числі через акцентування уваги на розвитку соціальних ініціатив особистості, громади під час спланованих заходів і після їх завершення.

Змістову основу зазначеної технології становить Програма «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» [2], яка у вересні 2011 р. отримала схвалення від Міністерства освіти і науки,

молоді та спорту України щодо використання у загальноосвітніх навчальних закладах для здійснення виховної роботи з учнями 7-11-х класів з питань попередження торгівлі людьми.

Особливість Програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадська позиція» презентована в тому, що вона, з одного боку, є першою спробою представити систему профілактичної роботи з учнями шляхом формування в них внутрішнього ціннісного стрижня та необхідних життєвих умінь, а з іншого — пропагує новітні засоби методичного забезпечення виховного процесу у ЗНЗ.

Згідно із Програмою основними змістовими векторами виховної роботи з учнями з профілактики торгівлі людьми означено: формування власної гідності учнів, сприяння їхньому самопізнанню, самореалізації, самоствердженню; розвиток умінь відповідальної і водночас безпечної поведінки, виваженого прийняття рішень у різноманітних, у тому числі складних життєвих ситуаціях; формування громадянської позиції особистості.

Це знайшло конкретизацію у завданнях Програми: активізація особистісного потенціалу; зміцнення сімейних стосунків, утвердження адекватної самооцінки школярів (розуміння себе як цінності, людини з правами, свободами, інтересами); актуалізація знань й умінь школярів щодо критичного оцінювання, ухвалення рішень, управління собою в ситуаціях, що можуть призвести до потрапляння у тенета торгівлі людьми; формування позитивної мотивації школярів до засвоєння інформації щодо протидії торгівлі людьми та наявних соціальних послуг у разі потрапляння в складну життєву ситуацію; організації взаємодії, спілкування школярів через активне залучення їх до навчально-виховної інтерактивної діяльності тощо.

Принципи побудови та впровадження Програми: комплексність, варіативність, поступове ускладнення викладення матеріалу. Зокрема, Програма для усіх класів (7-11-х) складається з чотирьох тематичних блоків: «Ставлення до себе», «Ставлення до інших», «Ставлення до діяльності», «Ставлення до навколишнього світу». Кожен блок об'єднує ряд тем. Наприклад, темами для учнів 8-го класу є: блок «Ставлення до себе» — «Розуміти себе»; блок «Ставлення до інших» — «Дружба, закоханість, кохання», «Спілкування у безпечному Інтернеті», «Соціальні ролі (гендерний аспект)», «Дитяча праця»; блок «Ставлення до діяльності» — «Розв'язання складних ситуацій (проблем)», «Торгівля дітьми як небезпека життя»; блок «Ставлення до навколишнього світу» — «Розмаїття та єдність світу», «Міжнародна солідарність проти найгірших форм дитячої праці». У кожному наступному класі засвоєний матеріал повторюється, а його зміст поглиблюється, розкривається в інших аспектах.

У базис Програми «Особистісна гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» покладено ідею, що передбачає формування

у школяра вміння вирізняти небезпеку й водночас не боятися труднощів, активно користуватися своїми правами, свідомо керувати своїм життям, не допускати маніпуляцій з боку інших — однолітків чи старших, бути небайдужим до гострих соціальних проблем міжнародного масштабу.

Основний виховний захід за Програмою — тематична виховна година, що об'єднує різні методи роботи (бесіду, тематичне малювання, мозковий штурм, роботу в групах, інформування, переконання, навіювання, роз'яснення, приклади, творчу майстерню, розв'язання складних життєвих ситуацій). Варіативність Програми дає змогу обрати оптимальну кількість часу для проведення таких організаційних форм у кожному класі (від 16 до 19 год.). У результаті реалізації проекту розроблено повні конспекти тематичних виховних годин із додатками для учнів 7-10-х класів [3]. Програма доцільно об'єднує тематичні виховні години з іншими заходами (тренінги для учнів 11-х класів, станційний експрес, диспут, конкурс малюнків / плакатів тощо).

Частота проведення профілактичних заходів може бути різною і залежить від бажання самих педагогів та ряду інших організаційних моментів. До проведення окремих тематичних виховних годин доцільно залучати працівників центру зайнятості, районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей, кримінальної міліції у справах дітей.

Реалізація технології виховної роботи з протидії торгівлі людьми передбачає комплексне забезпечення педагогічних працівників та фахівців соціальної сфери різними методично-інформаційними матеріалами. Зокрема, безперечною перевагою й особливою ознакою технології є розроблення і застосування таких інноваційних засобів, як профілактичні настільні ігри та комікси.

Упровадження Програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» вносить своєрідні корективи в структуру та зміст усієї навчально-виховної роботи в школах, оскільки різні варіанти вибіркового компонування форм і методів виховної роботи, передбачених Програмою, стимулюють до творчої діяльності класних керівників, психологів, соціальних педагогів, педагогів-організаторів, соціальних працівників ЦСССДМ. Іншими словами, «пробуджується» соціальна ініціативність учнівського і педагогічного колективів. Відповідно, ключовою умовою впровадження технології має стати підтримка соціальних ініціатив дітей і дорослих щодо протидії торгівлі людьми.

Основними етапами розвитку соціальних ініціатив визначено: аналіз існуючих проблем, виявлення недоліків, суперечностей, які повинні бути усунені; стимулювання емоційного відгуку особистості щодо негативних суспільних явищ, і зокрема торгівлі людьми;

акумулювання засобів змін: визначення форм і сценаріїв розвитку соціальних ініціатив; заява про ініціативи та початок їх реалізації.

Ініціативи можуть проявлятися у численних заходах, не передбачених у плані впровадження технології: тренінги, КВК, батьківські збори, тематичні заняття психологів з дітьми, круглі столи, засідання дискусійних клубів, зустрічі з односельцями, які перебували за кордоном, тощо.

Одним із популярних способів забезпечення участі дітей у житті громади є створення дитячих і молодіжних ініціативних груп для розроблення і реалізації значущих для громади соціальних проєктів. Такі групи можуть організовувати спільні засідання з місцевою адміністрацією чи органами самоврядування, розгортати волонтерську діяльність на користь співтовариства тощо. Наприклад, тренерами Українського фонду «Благополуччя дітей», педагогами пілотних шкіл здійснювалася методична підтримка ініціативних груп шляхом проведення навчання з розроблення соціальних проєктів за темами: «Визначення проблем, специфічних для дітей та молоді вашої громади», «Збір інформації про проблему, яка вирішуватиметься групою», «Пояснення проблеми», «Розвиток плану дій», «Визначення кошторису (вартості) проєкту», «Структура та написання проєкту».

Основним досягненням реалізації технології має стати залучення батьків учнів до розроблення різних інформаційно-методичних матеріалів, активізація місцевих громад щодо протидії торгівлі людьми. Зокрема, у рамках проєкту ряд змістовних місцевих ініціатив було реалізовано у Донецькій області, а саме створення: сільського центру профорієнтації — Чельоськінська ЗОШ I — III ст., с. Козацьке Новоазовського району, проведення інформаційної кампанії в зазначеному районі; створення ресурсного центру СаРС» (виготовлення, презентація та розповсюдження власних відеороликів на тему торгівлі людьми та на інші соціальні теми); організація перегляду на перервах в коридорах соціальних роликів з проблем торгівлі людьми — Кіровський НВК «Школа — гімназія» № 2 тощо. У багатьох школах учні виготовили інформаційні стенди «Попередження торгівлі людьми»; на Львівщині у Тартаківському НВК «ЗОШ I-III ст. — ліцей» серед учнів 7-11-х класів проведено конкурс стінгазет «Торгівля людьми: моє бачення», а у Сокальському НВК «ЗОШ I-III ст. № 2 — ліцей» — конкурс комп'ютерної графіки «Скажемо «Ні» торгівлі людьми!»

Потужним засобом підтримки і розвитку соціальних ініціатив на місцях й водночас чинником, що певною мірою забезпечує успішність впровадження технології протидії торгівлі людьми, може стати організація і проведення конкурсу міні-грантів за участі загальноосвітніх навчальних закладів. Реалізація проєктів (міні-грантів) перетворюється на фундамент повномасштабної комплексної роботи з

попередження торгівлі людьми, сміливішого використання власних ресурсів громад у формуванні правової культури громадян, їхній самореалізації у соціально корисних справах.

У рамках проекту конкурсу міні-грантів було підтримано Міжнародною організацією з міграції. Перед проектами, що приймалися до конкурсу, ставилося завдання: підвищення обізнаності дітей та молоді у громаді щодо питань трудової міграції та торгівлі людьми (проведення інформаційних кампаній, конкурсів, тематичних диспут-клубів, вікторин, видання місцевих інформаційних бюлетенів тощо); формування інформаційного ресурсу з питань працевлаштування, навчання та трудової міграції як напряду попередження торгівлі людьми/дітьми; формування умінь організації безпечного дозвілля дітей та молоді (організація творчих конкурсів, змагань, клубів за інтересами, KBK, театралізованих свят, екскурсій, наметових таборів, тощо); збереження традицій району, міста, родини (створення музеїв за різними тематиками: міста, школи; підтримка традицій та створення нових, історія місцевості, етнографічні винаходи) для зміцнення ідентичності учнів; проведення заходів, спрямованих на формування соціальної відповідальності дітей та молоді.

Загалом у конкурсі взяла участь 21 школа, було підтримано 29 проектних пропозицій. Так, учасники пришкольного табору в ЗОШ №2 м. Рогатина у партнерстві з класними керівниками провели опитування жителів міста щодо їхнього ставлення до проблеми торгівлі людьми. Метою опитування було визначення рівня поінформованості дітей і дорослих про ризики, небезпеки та проблеми, пов'язані із виїздом за кордон. Учні (20 осіб) опитали 210 жителів Рогатина різного віку. Аналіз анкет показав: 74 % людей вважають проблему торгівлі людьми актуальною для України і їхнього регіону; 3 % опитаних особисто стикалися з цією проблемою; 47 % вважають, що для їхніх рідних, знайомих існує ризик потрапити в тенета торгівців людьми; 63 % мають бажання поїхати на роботу за кордон, незважаючи на ризики. За допомогою результатів опитування учні переконалися в необхідності нагальної профілактичної діяльності з питань торгівлі людьми у їхній громаді.

Ініціативою може бути проведення заходів, спільно організованих різними ЗНЗ. Як правило, такі заходи об'єднуються у процесі клубної роботи. Наприклад, під час проекту засідання спільних клубів ЗНЗ у Кіровському районі АР Крим відбувалися за темами: «Соціальні проекти дітей і дорослих у селищі Кіровське», «Молодіжна політика в Кіровському районі», «Попередження для молоді: як не стати жертвою трафіка», «Школа сьогодні — це Україна завтра», «Наше дозвілля», «Соціальні проблеми сучасного життя».

Однак у процесі реалізації технології виховної роботи з профілактики торгівлі людьми можливі певні труднощі, серед причин яких:

завантаженість педагогів участю у різних виховних програмах національного, регіонального та місцевого рівнів; недостатність розуміння педагогами концепції впровадження програми; невисокий рівень тренерських умінь педагогів; застосування залишкового принципу розподілу часу для виховних годин; неузгодженість дій класних керівників, соціальних педагогів та психологів щодо проведення виховних заходів за Програмою; відсутність спеціальних приміщень та обладнання (фліп-чарту, мультимедійної апаратури) для проведення виховних заходів, плинність кадрів тощо.

Водночас, беручи до уваги зазначене вище, зростання соціальної ініціативності дітей і дорослих, упровадження соціальних ініціатив на місцях є вирішальним надбанням упровадження технології виховної роботи з профілактики торгівлі людьми. «Життєздатність», подальше розгортання діяльності, передбаченої технологією, забезпечило: зростання інтересу дітей до своєї родини, її історії, культурної спадщини своєї громади; урізноманітнення форм та методів виховної роботи у соціальному просторі; зацікавленість учнів і батьків у продовженні профілактичної діяльності; наявність підготовлених фахівців до подальшої роботи з протидії торгівлі людьми, реалізації профілактичних програм; налагодження міжвідомчої взаємодії на районному рівні (співпраця з відділами освіти, службами у справах дітей, ЦСССДМ, центрами зайнятості, бібліотеками, редакціями газет, міліцією, прокуратурами та ін.) для підтримки шкіл у їхній профілактичній роботі; зміцнення та розвиток громад шляхом реалізації соціальних проєктів (міні-грантів), ініційованих учнівськими та педагогічними колективами.

Таким чином, досягнуто подвійного соціально-педагогічного ефекту: вдалося актуалізувати у громаді гостру суспільну проблему, розкрити її причини і наслідки, розвинути соціальні ініціативи щодо протидії торгівлі людьми, а також сформувати в учнів життєві вміння, що стануть у нагоді в різних складних життєвих обставинах.

Зважаючи на актуальність досліджуваної проблеми, перспективами подальших наукових пошуків є обґрунтування й експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічних умов розвитку соціальних ініціатив учнів під час впровадження інших технологій профілактичної роботи. Рекомендовано Програму «Особиста гідність, Безпека життя. Громадянська позиція» розглядати як орієнтир для побудови різних профілактичних програм, а також новітній змістово-методичний засіб пропагандистсько-просвітницької діяльності, що гарантує захищеність підростаючого покоління.

Література

1. Воспитание : современные парадигмы : монография / А. К. Быков, И. А. Липский, Л. Е. Никитина, О. Г. Прохорова [и др.] / под общ. ред. З. А. Багишаева и А. К. Быкова. — М. : Московский Север, 2005. — 160 с.

2. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : програма для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми : 7-11 класи / наук. кер. та ред. Звереві І. Д., Петрочко Ж. В. — К. : ТОВ «Основа», 2011. — 88 с.
3. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : комплект метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 7-11 класи / за заг. ред. Звереві І. Д., Петрочко Ж. В. — К. : ТОВ «Основа», 2011.

В статтє охарактеризована сущность и концептуальные основы технологии воспитательной работы с учащимися по предупреждению торговли людьми, определены этапы развития социальных инициатив, описана проектная деятельность для поддержки социальных инициатив как условие реализации вышеуказанной технологии.

Ключевые слова: социально-педагогическая технология, социальные инициативы, предупреждение торговли людьми.

Zh. V. Petrochko

Support of Social Initiatives as a Condition for the Introduction of the Educational Technology of Human Trafficking Resistance

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The present article deals with the essence of the educational technology of human trafficking resistance that is being introduced in several educational establishments. This technology is considered as an optimized complex of social and pedagogical tools, methods, procedures, resources and algorithms for effective human trafficking resistance — an urgent social problem of today. The effectiveness of the technology is estimated according to exactly defined criteria.

The article analyzes the program «Personal Dignity. Safety of Life. Civil Position» that is the basis of the technology of educative work with students on human trafficking resistance. Its objectives, principles of structure and implementation (complexity, variability, gradual complication of exposition) are defined.

In the paper the stages of social initiatives growth are determined; examples of social support of initiatives on the project activity for children and adults are provided. Some difficulties the participants of implementation of the educational technology face are considered.

Keywords: social and educational technology; social initiative; human trafficking resistance.

References

1. Bagishaeva, Z. A., & Bykov, A. K. (Eds.). (2005). *Vospitanie: sovremennyye paradigmy* [Education: The Modern Paradigms]. Moscow: Moskovskii Sever.
2. Zvierieva, I. D., & Petrochko, Zh. V. (Eds.). (2011). *Osobysta hidnist. Bezpeka zhyt-tia. Hromadianska pozytsiia: prohrama dlia vykhovnoi roboty z uchniamy z pytan protydyi torhivli liudmy: 7-11 klasy* [Personal Dignity. Safety of Life. Civil Position: Program for Educative Work with Students on Human Trafficking Resistance: 7-11 Grades]. Kyiv: TOV «Osnova».
3. Zvierieva, I. D., & Petrochko, Zh. V. (Eds.). (2011). *Osobysta hidnist. Bezpeka zhyt-tia. Hromadianska pozytsiia: komplekt metodychnykh posibnykiv dlia vykhovnoi roboty z uchniamy z pytan protydyi torhivli liudmy: 7-11 klasy* [Personal Dignity. Safety of Life. Civil Position: Complete Set of Methodic Manuals for Educative Work with Students on Human Trafficking Resistance: 7-11 Grades]. Kyiv: TOV «Osnova».